

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی

اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش
(گرایش تعلیم و تربیت اسلامی)

موضوع:

بررسی و تحلیل نظریه
تربیت اخلاقی در کلام سعدی

استاد راهنما:

دکتر سعید بهشتی

استاد مشاور:

دکتر مصطفی تبریزی

استاد داور:

دکتر اکبر صالحی

نام محقق:

ریحانه کمانه

تاریخ دفاع:

زمستان ۸۶

۱۳۸۷ / ۴ / ۰۵

کتابخانه تخصصی
تربیت و روانشناسی

۹۵۴۲۸

تقدیم به پدر و مادر عزیزم:

با دلی از عشق و ایمان و صداقت نهفته در درون و حضوری بی پایان ، این پایان نامه را با تمامی عشق به پدر و مادر عزیزم که طلوع نگاهشان همیشه بدرقه راهم است تقدیم می کنم ، به آنان که در میعادگاه لحظه ها چشمانشان را به لحظات زمان سپرده اند که شاهد عروجم به قله های موفقیت باشند بر آستانه قدمشان به نماز عشق می ایستم ، و ارادت و عشق بی پایان وجودم را در حضورشان به مهمانی لحظه ها تقدیم می کنم.

بدرود بر شما که صداقت و ایثار و گذشت را با طبعی از اخلاص در درونم بذر افشانی کردید.
شمع حضورتان ضریان حیات وجودم است.

تشکر و قدردانی:

با سپاس بی پایان از زحمات پدر و مادر عزیزم که در تمام این سالها مشوقم بودند و با تشکر از همسر مهربانم که طی این سالها صبوری کردند و حضور پر صلابت و نگاه نافذشان آرام بخش وجودم بود و در فراز و نشیب این سالها مرا صمیمانه یاری کردند و با ارادتی قلبی از زحمات دلسوزانه و مدبرانه استاد ارجمندم جناب آقای دکتر سعید بهشتی که با دقت و ظرافت مرا در مسیر این پایان نامه راهنمایی کردند سپاسگزارم و همچنین با تشکر از مشاور محترم پژوهش جناب آقای دکتر مصطفی تبریزی.

چکیده

این پایان نامه حول محور تربیت اخلاقی است، در کلام شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، که پرورش و تکمیل این گوهر گران سنگ، باید در کانون توجه اربابان معرفت و پژوهندگان چشمه ی دانایی قرار گیرد.

استخراج و تدوین آموزه های تربیت اخلاقی، وظیفه ای بس حساس و حیاتی است که باید مورد توجه بیشتری قرار گیرد.

سؤالات اصلی این پژوهش که مورد تحلیل قرار گرفته است عبارتند از:

۱- هدف های تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

۲- اصول تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

۳- روش های تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

هدف های تربیت اخلاقی از نظر سعدی عبارتند از: انقطاع الی الله، پرورش روح، سلامت بدن، حاکمیت بر نفس اماره، اخلاص، حفظ زبان و دوری از غیبت و بدگویی، دوری از حسادت، سعه صدر، نوع دوستی و پرورش عقل.

اصول تربیت اخلاقی از نظر سعدی عبارتند از: ذوق شناسی و استعداد یابی، ترویج و تداوم، ابراز محبت، عزت نفس، اصل عدل و اصل فضل.

روش های تربیت اخلاقی از نظر سعدی عبارتند از: الگو سازی، عبرت آموزی، روش مناظره، روش داستان سرایی، روش موعظه و نصیحت، روش تشویق تنبیه، روش پرسش و پاسخ، نیایش، روش سیر در آفاق، روش عقلانی و روش اعتراف.

نوع تحقیق کاربردی است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات، روش کتابخانه ای است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، روش تحلیل محتوا است.

واژگان کلیدی این تحقیق عبارتند از:

تربیت اخلاقی، نظریه تربیت اخلاقی، اصول تربیت اخلاقی، هدف های تربیت اخلاقی، روش های تربیت اخلاقی، کلام سعدی.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق	۶
۱-۱- مقدمه	۷
۱-۲- بیان مساله	۸
۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق	۸
۱-۴- سوالات تحقیق	۸
۱-۵- اهداف تحقیق	۹
۱-۶- تعریف واژگان	۹
فصل دوم: پیشینه تحقیق	۱۰
۱-۲- مقدمه	۱۱
۲-۲- شرح حال سعدی	۱۱
۳-۲- پیشینه تحقیق	۱۴
۲-۳-۱- مقاله ها	۱۵
۲-۳-۲- کتب	۲۰
فصل سوم: روش شناسی	۲۴
۱-۳- مقدمه	۲۵
۲-۳- نوع تحقیق	۲۵
۳-۳- روش تحقیق	۲۶
۴-۳- روش جمع آوری اطلاعات	۲۷
۵-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۲۷
فصل چهارم: یافته های تحقیق	۳۰
۱-۴- مقدمه	۳۱

۳۳	بخش اول: اهداف تربیت اخلاقی در کلام سعدی.....
۳۴	۱-۴-مقدمه
۳۴	۲-۴-اهداف تربیتی در کلام سعدی
۳۶	۱-۲-۴-انقطاع الی الله
۳۸	۲-۲-۴-پرورش روح
۳۹	۳-۲-۴-سلامت بدن
۴۱	۴-۲-۴-حاکمیت بر نفس اماره
۴۲	۵-۲-۴-اخلاص
۴۲	۶-۲-۴-حفظ زبان و دوری از غیبت و بدگویی
۴۳	۷-۲-۴-دوری از حسادت
۴۳	۸-۲-۴-سعه صدر
۴۴	۹-۲-۴-نوع دوستی
۴۵	۱۰-۲-۴-پرورش عقل
۴۶	بخش دوم: اصول تربیت اخلاقی در کلام سعدی
۴۷	۱-۲-۴-مقدمه
۴۸	۲-۲-۴-اصول تربیت اخلاقی
۴۹	۱-۲-۲-۴-ذوق شناسی و استعداد یابی
۵۰	۲-۲-۲-۴-ترویج و تداوم
۵۱	۳-۲-۲-۴-ابراز محبت
۵۲	۴-۲-۲-۴-عزت نفس
۵۳	۵-۲-۲-۴-اصل عدل
۵۵	۶-۲-۲-۴-اصل فضل
۵۷	بخش سوم: روش های تربیت اخلاقی در کلام سعدی
۵۸	۱-۳-۴-مقدمه

- ۵۸ ۲-۳-۴-روش های تربیت اخلاقی
- ۵۹ ۱-۲-۳-۴-الگوسازی
- ۶۰ ۲-۲-۳-۴-عبرت آموزی
- ۶۱ ۳-۲-۳-۴-روش مناظره
- ۶۲ ۴-۲-۳-۴-روش داستان سرایی
- ۶۳ ۵-۲-۳-۴-روش موعظه و نصیحت
- ۶۵ ۶-۲-۳-۴-تشویق و تنبیه
- ۶۸ ۷-۲-۳-۴-پرسش و پاسخ
- ۷۰ ۸-۲-۳-۴-محاسبه
- ۷۰ ۹-۲-۳-۴-روش سیر در آفاق
- ۷۱ ۱۰-۲-۳-۴-روش عقلانی
- ۷۲ ۱۱-۲-۳-۴-روش اعتراف
- ۷۳ ۱۲-۲-۳-۴-روش تجربه اندوزی
- ۷۷ فصل پنجم: خلاصه و نتیجه گیری
- ۷۸ ۱-۵-مقدمه
- ۷۹ ۲-۵-اهداف تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟
- ۷۹ ۱-۲-۵-انقطاع الی الله
- ۷۹ ۲-۲-۵-پرورش روح
- ۷۹ ۳-۲-۵-سلامت بدن
- ۸۰ ۴-۲-۵-حاکمیت بر نفس اماره
- ۸۰ ۵-۲-۵-اخلاص
- ۸۰ ۶-۲-۵-حفظ زبان و دوری از غیبت و بدگویی
- ۸۰ ۷-۲-۵-دوری از حسادت
- ۸۰ ۸-۲-۵-سعه صدر

۸۰		۹-۲-۵- پرورش عقل
۸۰		۱۰-۲-۵- نوع دوستی
۸۱		۳-۵- اصول تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟
۸۱		۱-۳-۵- ذوق شناسی و استعداد یابی
۸۱		۲-۳-۵- تدریج و تداوم
۸۱		۳-۳-۵- ابراز محبت
۸۱		۴-۳-۵- عزت نفس
۸۱		۵-۳-۵- عدل
۸۲		۶-۳-۵- فضل
۸۲		۴-۵- روش های تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟
۸۲		۱-۴-۵- الگوسازی
۸۲		۲-۴-۵- عبرت آموزی
۸۲		۳-۴-۵- موعظه و نصیحت
۸۲		۴-۴-۵- تشویق و تنبیه
۸۲		۵-۴-۵- پرسش و پاسخ
۸۳		۶-۴-۵- محاسبه
۸۳		۷-۴-۵- روش مناظره
۸۳		۸-۴-۵- روش داستان سرایی
۸۳		۹-۴-۵- روش سیر در آفاق
۸۳		۱۰-۴-۵- روش عقلانی
۸۴		۱۱-۴-۵- روش اعتراف
۸۴		۱۲-۴-۵- روش تجربه اندوزی
۸۴		۵-۵- محدودیت ها
۸۴		۶-۵- پیشنهادها

۸۴		۱-۶-۵-پیشنهاد پژوهشی
۸۵		۲-۶-۵-پیشنهاد کاربردی
۸۶		منبع

فصل اول

کلیات تحقیق

یکی از بزرگانی که نه تنها در ایران بلکه در جهان، اثر عمیقی بر جای گذاشته است. شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی است. وی علاوه بر تاثیر ژرف در ادبیات فارسی، نقش بسیار موثری در تربیت اخلاقی داشته است.

سعدی، علاوه بر این که شاعری فرهیخته است، معلم اخلاق است، که در اعماق ضمیر انسان نفوذ کرده و منادی اخوت انسانی و مبشر عدالت اجتماعی است، و این هر دو را لازمه ی درک درست از مفهوم آدمیت میدانند، و با لحنی سرشار از صفا و محبت می گوید،

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

سعدی، نکات پر نغز و دقیق و پر مایه ای سروده، و اهم آنها را در باب هفتم گلستان منشور کرده است. سعدی از جمله نادر افرادی است که به صراحت، اندیشه های تربیتی خویش را به بشر ارزانی داشته، و هرگز یک عامل را به تنهایی در تعلیم و تربیت موثر نمی داند، بلکه مجموعه آنها را مد نظر دارد. وی هیچ وقت منکر مسئولیت فردی و نقشی که محیط بر انسان اعمال می کند، نیست.

سعدی، معلمان را از قالب های پیش ساخته و فرضیه های ذهنی که انسان را بر اساس آنها قالبی بار بیاورند بر حذر داشته، و معلم را بدان هشدار می دهد. وی بر این اعتقاد است که حتی اگر همه عوامل برای افراد یکسان باشد باز هم یادگیرندگان و تربیت شوندگان بر حسب استعداد و توان خود از محیط تربیتی مناسب بهره می گیرند.

سعدی، تأکید می کند اولیا مرییان و معلمان باید کودکان را خردمند، دیندار، پرهیزگار، باکرامت، هنرآموز و هنرمند پرورانند و آنان را از معاشرت با دوستان بد بر حذر دارند و ناز پروریدن آنان سخت پرهیزند و راه کسب معیشت را به آنان بیاموزند، زیرا اگر والدین و معلمان از این فرصت استفاده نکنند زیان های جبران ناپذیری پدید می آورد.

آنچه در این فصل مورد بررسی و تحلیل قرار می گیرد عبارتند از:

بیان مساله، اهمیت تحقیق، سوالات تحقیق، اهداف تحقیق که شامل هدف کلی و اهداف ویژه می باشد، تعریف واژگان.

۱-۱- بیان مساله

مساله ی اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل تربیت اخلاقی از دیدگاه شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی ادیب و دانشمند بزرگ ایرانی، در زمینه های اهداف، اصول و روشهای تربیت اخلاقی است.

۱-۲- اهمیت تحقیق

نکات زیر، مبین اهمیت تحقیق حاضر است:

الف: پایه و اساس بودن اهداف، اصول و روش های تربیت اخلاقی در کلام سعدی: هدف محقق در این تحقیق کنکاش در کلیات سعدی و به ظهور رساندن نکات ناگفته است؛ تا بتوان الگوی مناسب از مبانی تربیت اخلاقی به نسل امروز و آینده خصوصا کودکان و نوجوانان ارائه کرد.

ب: توجه اخلاقی به انسان به عنوان اصلی ترین عنصر جهان: از آنجایی که تربیت اخلاقی جزء اساسی زندگی و حیات معنوی و اخلاقی محسوب می شود و زمینه ساز سعادت و رستگاری وی خواهد بود، ولی متأسفانه در دوران معاصر توجه چندانی به این موضوع نمی شود. انسان به عنوان اصلی ترین عنصر جهان محور توجه عمیق واقع نشده، چرا که به جنبه های تربیتی و اخلاقی او بهایی داده نشده است، به این دلیل که اولاً در دوران معاصر یا شاید پیش از آن هم با توجه به داشتن بزرگان و اندیشمندان نام آور ایرانی، ما همیشه سراغ اروپاییان رفته ایم؛ اگر چه ذخائر ارزشمندی در این سرزمین داریم ولی از آن غافل هستیم. ثانیاً بی توجهی های زیادی در این زمینه وجود دارد و جایگاه سعدی از نظر تربیت اخلاقی مورد توجه قرار نگرفته و بیشتر به جنبه های ادبی آن توجه شده است.

هدف اصلی محقق توجه به تربیت اخلاقی در کلام سعدی است. امیدواریم این پژوهش مسیر را برای همه علاقمندان بگشاید.

۱-۳- سوالات تحقیق

۱-۳-۱- هدف های تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

۱-۳-۲- اصول تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

۱-۳-۳- روش های تربیت اخلاقی در کلام سعدی چیست؟

۱-۴- اهداف تحقیق

این تحقیق، در دو بخش هدف کلی و اهداف ویژه، قابل طبقه بندی است. هدف کلی این پژوهش، عبارت از استخراج، تحلیل و معرفی نظریه تربیت اخلاقی در کلام سعدی است.

اهداف ویژه تحقیق، بدین شرح است:

۱- استخراج و تحلیل نظریه تربیت اخلاقی سعدی در ارتباط با اهداف.

۲- استخراج و تحلیل نظریه تربیت اخلاقی سعدی در ارتباط با اصول.

۳- استخراج و تحلیل نظریه تربیت اخلاقی سعدی در ارتباط با روش ها.

۱-۵- تعریف واژگان

۱-۶-۱- تربیت اخلاقی: عبارت است از ایجاد معرفت و بصیرت نسبت به افعال نیک و بد و ساخت و پرداخت شخصیت مرتبی بر اساس الگوی مطلوب از ارزشها و فضایل اخلاقی.

۱-۶-۲- نظریه تربیت اخلاقی: نظریه ای که به توصیف و تبیین تربیت اخلاقی می پردازد.

۱-۶-۳- اهداف تربیت اخلاقی: نتایج و غایاتی که فاعل آگاه، فعل تربیت اخلاقی را برای دستیابی به آنها انجام می دهد.

۱-۶-۴- اصول تربیت اخلاقی: اصول تربیت اخلاقی دستور العمل های کلی است که برای ما هادی و راهنما است و ما را در تدابیر تربیت اخلاقی کمک می کند.

۱-۶-۵- روشهای تربیت اخلاقی: دستور العمل های جزئی مبنی بر اصول تربیت اخلاقی است، که به منزله ی راهنمایی برای وصول به هدفهای تربیت اخلاقی به شمار می رود.

۱-۶-۶- کلام سعدی: نکته ها و گفته ها، پندها و نصایح شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، که در مجموعه ای از آثار منظوم و منثور خود بیان کرده است.

فصل دوم

پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه

در این فصل دو موضوع اصلی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در ابتدا، به طور مختصر شرح حال زندگی شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی، و آثار منظوم و مثنوی او را مورد بررسی قرار می‌دهیم، و سپس در قسمت دوم این فصل پیشینه‌ی تحقیق طرح می‌شود که شامل مقالات و کتب می‌باشد. رساله‌ها و پایان‌نامه در این فصل موجود نیست. چرا که کنکاش و جستجو در بررسی اسناد علمی ما را به نتایج و تحقیقات انجام شده‌ی در این مسیر هدایت نکرد.

متأسفانه در کشور تحقیقات پژوهشی در زمینه‌ی تربیت اخلاقی در کلام سعدی به صورت پایان‌نامه و رساله ثبت نشده و ما در این تحقیق به مجموعه مقالات گردآوری شده کتاب‌ها، و مهم‌تر از همه خود آثار سعدی که اصلی‌ترین منبع ما در این تحقیق بوده است، بسنده کرده‌ایم.

۲-۲- شرح حال سعدی

ابومحمد مصلح الدین سعدی شیرازی، شاعر و نویسنده بزرگ ایران، در حدود ۶۰۶هـ.ق در شیراز دیده به جهان گشود، و در سال ۶۹۰هـ.ق از دنیا رفت. او در خانواده‌ی متدین و دانش‌دوست بزرگ شد.

پدرش عبدالله بن مشرف از عالمان دین و از ملازمان حاکم فارس، اتابک سعد زنگی بود، و به آموزش و پرورش فرزند خویش بسیار اهتمام داشت.

سعدی، قسمت علوم ادبی و دینی را نیز از پدرش و نیز نزد عالمان و دانشمندان شیراز فرا گرفت، و چون از هوش سرشار برخوردار بود همواره مورد تشویق استادان خویش قرار می‌گرفت. او در دوران کودکی پدر را از دست داد و درد یتیمی را چشید. اما بدلیل برخورداری از ذهن روشن، باریک بین و نکته‌یاب، مورد حمایت و توجه اتابک سعد زنگی قرار گرفت، و به پیشنهاد وی برای ادامه تحصیل رهسپار بغداد شد (صفا، ۱۳۷۱، ص ۵۸۴).

سعدی، در نظامیه بغداد و نیز مدرسه مستنصریه علوم شرعی را از ابوالفرج بن جوزی دوم که از سال ۶۳۱هـ.ق مدرس مدرسه مستنصریه بغداد بود و مذهب حنبلی داشت، فرا گرفت و تصوف

و عرفان را از شهاب الدین ابو حفص عمر سهرودی (متوفای ۶۳۵ هـ.ق) آموخت. پس از آنکه بسیاری از علوم عصر خویش را در بغداد فرا گرفت، و در هنر نویسندگی و شاعری نیز به مقام شایسته ای دست یافت، در بلاد مهم دنیای آن روز به سیاحت پرداخت و با طبقات مختلف بسر برد و با اخلاق و روحیات و آداب و رسوم ملل مختلف آشنا شد و در زمینه ی مردم شناسی، تجربه و اندوخته های گرانسنگی بدست آورد. سعدی از مشاهدات و خاطرات تلخ و شیرین سفرهای خویش و نیز دیدارها و رویدادهای شگرفی که برای او پیش آمد، در گلستان و بوستان یاد کرده و با ژرف اندیشی به نکات بدیع تربیتی، اخلاقی، اجتماعی ... پی برده و از خود سیمای مردمی خرد ورز، دنیا دیده، و مردم شناس، نشان داده است.

سعدی، پس از کسب علم و ادب و اخلاق و مسافرت های پی در پی و تأمل در خلیقات و رفتار مردمان در سال ۶۵۵ هـ.ق به شیراز بازگشت و مورد تکریم و احترام مردم قرار گرفت و از نزدیکان سعد بن ابی بکر سعدی زنگی شد و مجموعه ادبی زیبا، روان، و جذاب بوستان را به وی تقدیم داشت (صفا، ۱۳۷۱، ص ۵۹۶).

سعدی، وقایع سیاسی، فرهنگی و اجتماعی دوران فتنه یعنی قرن هفتم را که از پرحادثه ترین دوران تاریخ است، تجربه کرد و تهاجم خونبار و ویرانگر مغولان بر ایران، که می رفت علم و دین و ادب و اخلاق را به بوته ی فراموشی بسپرد، از نزدیک مشاهده نمود و همچنین خاطره اندیشمند و فیلسوف بزرگ خواجه طوسی که توانست فتنه انگیزی مغولان را با ژرف اندیشی تا حدودی مهار نماید و جان عالمان را از بر تیغ اختری جنگاوران مغول برهاند، هنوز در سینه داشت (صفا، ۱۳۷۱، ص ۴).

۳-۲-۱- آثار

آثار سعدی به دو دسته منظوم و منثور تقسیم می شود، نثر سعدی موزون، جذاب، فنی و سبک نگارش وی سهل و ممتنع است که در عین سادگی نمی توان مشابه آن را ابداع کرد، و نظم او نیز دلپذیر، زیبا و آراسته به انواع آراستگیهای ادبی، چون استعاره، کنایه، تشبیه، تمثیل و دیگر صفت‌های رایج ادبی است، وی با نبوغ خاص خویش زبان شعر و نثر را به هم نزدیک ساخت و نثر خود را در

عین برخورداری از سادگی ترنم و دل انگیزی که در آن موجود است، و بجا و به موقع آن نثر را به نظم زیبای خویش بیامیخت و از خود آثاری ماندگار به یادگار گذاشت (صفا، ۱۳۷۱، ص ۶۰۵).

۳-۲-۲- آثار منشور

۳-۲-۲-۱- گلستان

این اثر ارزشمند تربیتی و اخلاقی ره آورد سفرهای سعدی، نمایشی از دوران زندگی او، بیانگر وضع اجتماعی و آداب و رسوم آن روزگار است. این کتاب از لحاظ هنر نویسندگی و جذاب بودن، اثری ممتاز است. از این رو قرن‌هاست که نه تنها بر روح و دل ایرانیان، بلکه بر جان جهانیان تاثیر گذارده است و از آغاز تدوین تاکنون برای تدریس، تادیب و مطالعه مورد استفاده قرار گرفته، و از الفاظ و مطالب آن در نوشتار، و گفتار مردمان پیوسته استفاده شده است (صفا، ۱۳۷۱، ص ۱۲۱۹).

۳-۲-۲-۲- مجالس پنجگانه

این اثر به شیوه‌ی مجالس صوفیان و عارفان نگاشته شده، سعدی نثر و تعلّم پارسی و عربی را به هم آمیخته و به آیات قرآن و احادیث استناد جسته، با تفسیر و توضیحی که بر آن افزوده، زیبایی آن را دو چندان نموده است (ص ۱۲۱۹).

۳-۲-۲-۳- رساله عقل و عشق

این رساله پاسخ این سوال است که راه دستیابی به کمال و حق چیست؟ سعدی با طرح عقل و عشق این سوال را پاسخ داده، و بر این نکته تاکید کرده که عقل و عشق مکمل یکدیگرند (ص ۱۲۱۹).

۳-۲-۲-۴- نصیحه الملوک

این اثر به آیین کشورداری، سیاست و حکومت، و نیز به اخلاق کارگزاران حکومت و به نصایح و مواظبت اجتماعی پرداخته است (ص ۱۲۱۹).

۳-۲-۳- آثار منظوم

آثار منظوم سعدی، آمیزه ای از تربیت، هنر، ذوق و نیز پوشش ادب پارسی به قامت رعناي حکمت عملی و بویژه تربیت اجتماعی است، و از شیوایی و رسایی خاص برخوردار است، و تا قرن‌ها پس از سعدی توانسته است شاعران و ادیبان را تحت تاثیر اسلوب خود قرار دهد. مهمترین اثر ادبی منظوم سعدی (بوستان) است.

نام این اثر قبلاً «سعدی نامه» بوده و بعدها به بوستان، شهرت یافته است. بوستان دارای چهار هزار بیت شعر است، و باب هفتم آن تحت عنوان «عالم تربیت» به مطالب تربیتی و اخلاقی اختصاص یافته است. سعدی گذشته از سرایش اشعار فارسی در زمینه ی تربیت و اخلاق و قصایدی در مواعظ و نصایح پادشاهان و نیز ملمعات و مثلثات، طیباب و بدایع، آثار منظوم به زبان عربی مشتمل بر نصیحت و مدیحت از خود به یادگار گذاشته است (صفا، ۱۳۷۱، ص ۶۰۵).

۳-۲-۳- پیشینه تحقیق

با توجه به این که پژوهش حاضر برای اولین بار در ایران انجام می شود و هنوز هیچ رساله و پایان نامه و کتابی با این عنوان در ایران تدوین نشده و فقط چندین کتاب با محتوایی نزدیک به موضوع این پژوهش تدوین شده است ، و به نحوی در ارتباط با آرا تربیتی سعدی است؛ که بدان مبادرت می ورزیم ، از جمله:

الف: محمد کریم آزادی در اثر خود ، تعلیم و تربیت از دیدگاه سعدی که در سال ۱۳۷۳ به چاپ رسیده به برخی از اهداف و روش ها اشاره کرده که شاید بتوان گفت تنها اثری است که تا حدودی به موضوع پژوهش نزدیک است.

ب: محمد جناب زاده در اثر خود ، تعلیم و تربیت از نظر سعدی ، از افکار سعدی در رابطه با تعلیم و تربیت سخن گفته ، این اثر که در سال ۱۳۱۷ هجری شمسی تألیف یافته احتمالاً اولین تألیفی است که به طور صریح سعدی را در تعلیم و تربیت مطرح می کند ، اما نکات ضعف بسیاری در کتاب وجود دارد که تا اندازه ای ما را از اتصال معانی گران بهای آثار سعدی دور می کند .

ج: اعرافی و همکاران مجموعه ای را از آرا تربیتی اندیشمندان مسلمان در سال ۱۳۸۰ منتشر کرده اند که در بخشی از این کتاب به بررسی آرا تربیتی سعدی پرداخته شده است که برخی از آنها با این پژوهش سنخیت دارد.

۲-۳-۱- مقاله ها

۲-۳-۱-۱- آزادی، تاثیر تربیت از دیدگاه سعدی، مجموعه مقالات ذکر جمیل سعدی، ۱۳۷۳ نویسنده در این تحقیق تأثیر محیط و توارث را مورد بررسی قرار داده است.

سعدی، متعلمان را تشویق کرده که هر آنچه را که نمی دانند از طریق سوال و پرسش بدست آورند و هرگز از پرسیدن ننگ نداشته باشند، به نظر سعدی، پرسش را از اهل فن باید کرد و چنین پرسشی، است که مقدمه علم و آگاهی و یا نشانه ی معرفت و شناخت است.

توجه به تفاوت و تجربیات و تمایلات گوناگون در متعلم و شنونده و شناخت آنها به وسیله ی معلم موجب می شود، که ارائه مطالبی که موجب سوء تفاهم می گردد، جلوگیری شده و برعکس در ارائه مطالبی که با تمایلات و علایق متعلم تناسب بیشتری دارد مبادرت شود و موجب تسهیل تفهیم و تفاهم گردد. از دیدگاه سعدی چنانچه متعلم توان درک و سابقه ذهنی و تجربه قلبی جهت ادراک سخن معلم را نداشته باشد معلم در او تاثیر نداشته و خود را بیهوده خسته می کند.

۲-۳-۱-۲- تقی زاده، تربیت در افق اندیشه سعدی، مجموعه اصلاح و تربیت، ۱۳۷۳.

از آنجایی که سعدی مسائل تربیتی را به صورت حکایت، گفت و گو و مکالمات دو طرفه بیان می دارد، لذا هرگز درست نیست که از وسط یک داستان یا مناظره که بیان می دارد نظری و یا حکمی را از جانب سعدی صادر کنیم، زیرا آن حکم یا رای در ارتباط با کل حکایت دارای معنی و مفهوم است.

سعدی، مردی مسلمان، اخلاقی، متعهد و مسئول است. بنابراین هیچ وقت، منکر مسئولیت فردی و نقش خود شخص در محیط تربیت نیست. البته اختیار نسبی که در جهان بینی اسلامی سعدی مطرح است، مسئولیت نقش بسزایی دارد، در عین حال سعدی به قضا و قدر الهی معتقد

است. خلاصه اینکه سعدی را اعتقاد بر این است که اگر پاک، سیرتان را در محیط فاسد و چنانچه مفسدین را در محیط سالم قرار دهند، تغییر سیرت داده و تحت تاثیر محیط تربیتی خود قرار خواهد گرفت. سعدی نقش محیط در تعلیم و تربیت را عمیقاً مورد توجه قرار داده و آن را به باغچه ای تشبیه می کند که از گل، گل، می سازد، او مجالست با دیگران را در اخلاق و رفتار شدیداً، تاثیر گذار می داند.

سعدی، به عنوان معلم اخلاق، که هدفش تربیت انسان متخلق، به اخلاق نکوست، فرزندان ناهموار و نامتعادل و بی تربیت را که محیط در آنها اثر نداشته و یا در مقابله محیط مناسب مقاومت می کنند از مار گزنده بدتر می داند.

برای آنان که همه چیز را به مسخره می گیرند و کبر و خودخواهی و یا تحجرشان موجب عدم تاثیر در آنان می شوند، بیهوده زحمت نکشند.

اهداف تربیت اخلاقی، را سعدی این چنین بیان می کند: تربیتی را درست می داند که کودکی متدین، متقی، خردمند، مستقل، پرورش دهد. شیخ راه وصول به استقلال اقتصادی را که به موجب آن فرد، محتاج کسی نمی شود، در به دست آوردن صنعت و پیشه و حرفه می داند.

۲-۳-۱-۳- داوری، سعدی شاعر اخلاق، مجموعه مقالات، ۱۳۷۳

سعدی، شاعر اخلاق است و بیان می کند که، شاعر اخلاق کیست، و چگونه یک شاعر، شاعر اخلاق می شود. گهگاه که این فکر به خاطر می آید که در سالهای اخیر، چنانکه باید به سعدی اعتنا نکرده و با بی اعتنائی به شاعر بزرگ، به او و به خودمان ظلم کرده ایم. اینها نشانه مظلومیت شعر است. ولی خدا را شکر که غزل سعدی منفرد و منحصر به فرد است، و در آثار او نظیر، نمی توان یافت. سعدی با شعرش ما را به عالم صفای وحدت قول و فعل می برد و در گفته اش این وحدت متحقق می شود، و به این معنی، شاعر اخلاق است.

او سخن خود را به گوش فطرت ما می گوید و اگر این گوش بسته باشد و چه بسا که گوش رغبت ما آن را نپسندد و نپذیرد، ولی شاعر منتظر باز شدن گوش رغبت نمی ماند. شاعر اخلاق، سخن خود را به گوش رغبت می گوید و در این راه چه بسا که کسانی که احوال شاعرانه او را در